

Zhovniruk A. I.

Lecturer

Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)

PECULIARITIES OF THE LISTENING COMPREHENSION MECHANISMS AS THE EFFECTIVE TOOL OF THE MNEMONIC ACTIVITY DEVELOPMENT IN STUDENTS

Жовнірук А.І.

викладач

НПУ імені М.П. Драгоманова (Україна, м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ АУДІЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ РОЗВИТКУ МНЕМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

The article covers the listening comprehension and peculiarities its mechanisms as an effective tool of the mnemonic activity development in students at the foreign language lessons.

Key words: *mechanisms of listening comprehension, students, university, foreign language.*

У статті розглянуто аудіювання та особливості його механізмів як ефективного інструменту розвитку мнемічної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови.

Ключові слова: *механізми аудіювання, мнемічна діяльність, студенти, університет, іноземна мова.*

Актуальність. Сучасна парадигма університетської іншомовної освіти зорієнтована на забезпечення випускниками ВНЗ володіння іноземною мовою (ІМ) на комунікативно- діяльнісному рівні, що передбачає використання ІМ як одного із засобів міжкультурної комунікації, входження студентів до європейського освітнього простору, що відповідає стратегічним цілям 101 Болонського процесу – сприяння мобільності студентів, викладачів і науковців. Надання грантів студентам здійснюється на основі участі в конкурсах (Calls for proposals), але головною метою постає володіння ІМ [19, с. 100–101].

Слід підкреслити, що під час занять з іноземної мови студенти переживають значне інтелектуальне навантаження, тому засвоєння матеріалу великою мірою залежить від рівня мнемічної діяльності студентів, яка забезпечує ефективне і раціональне опрацювання інформації, що сприймається. Одним із інструментів розвитку мнемічної діяльності студентів є заняття з аудіювання, коли активно задіяні механізми аудіювання, що представляють собою механізми інтелектуального апарату особистості для опрацювання матеріалу під час сприймання нової інформації. Даний аспект також розглядає Л.В.Петько у низці публікацій [20, с. 45; 21, с. 15–16; 22].

Тому, **метою нашого дослідження** ми окреслюємо вивчення механізмів аудіювання у процесі навчання іноземної мови (ІМ) студентів в умовах університету. Нами було досліджено психологічні особливості механізмів аудіювання для їх використання в якості ефективного інструменту розвитку мнемічної діяльності студентів.

Виклад основго матеріалу. Аудіювання представляє собою процес, в основі якого перебуває цілеспрямована мовленнева дія, що скерована на сприймання, впізнавання, розуміння реальної дійсності, закодованої засобами мови та відбитої у свідомості мовця [10].

На думку Є.В.Мусницької [16], Н.В.Слухіної [6], аудіювання, як рецептивний вид мовленнєвої діяльності, активно задіює різні види пам'яті, логічне мислення та мисленнєві операції (аналіз, синтез, абстрагування, конкретизацію, порівняння та розбіжність, встановлення причинно-наслідкових відносин, узагальнення, внутрішню мову та її темп). Зазначимо, що прийом інформації відбувається через слуховий канал.

Як вид мовленнєвої діяльності аудіювання складається з таких компонентів: 1) уміння диференціювати сприйняті звуки, 2) інтегрувати сприйняті звуки у смислові комплекси та утримувати в пам'яті під час прослуховування, 3) здійснювати ймовірне прогнозування та розуміти прослуханий звуковий ланцюг.

Будучи комплексною діяльністю, аудіювання вміщує методичний, лінгвістичний та психологічний контекст. *Психологічний контекст* аудіювання полягає у розвитку механізмів

мовлення, які задіяні в ній до рівня автоматизованої дії. Остання складова має пряме відношення площини, де

пересікаються мнемічні механізми та механізми аудіювання.

У свою чергу, як вид мовленнєвої діяльності аудіювання характеризується чіткою ієрархічною структурою, в якій виділяються такі фази: спонукально-мотиваційна, аналітико-синтетична, виконавча.

Засобом аудіювання виступає аудіотекст, як цілісність, що має інтегративні якості та є продуктом мовленнєвої діяльності комуніканта. Тут науковці виділяють предметний, денотативний, смисловий та вербальний рівні (І.П.Зимня [8]). Для слухача головним є смисловий рівень повідомлення, де і розгортається предметний зміст аудитивної діяльності.

У колі окресленого більшість науковців вважає, що основними механізмами аудіювання є: 1) механізм адаптації, що забезпечує можливість пристосування до індивідуальних особливостей, того хто розмовляє. 2) Механізм збудження мовнорухових аналізаторів, що забезпечують поєднання звукових сигналів на кінестетичному рівні. 3) Механізм сегментації мовленнєвого ланцюжка, за допомогою якого слухач розподіляє мовний потік на окремі граматико-семантичні групи. 4) Механізм свідомого аналізу або дешифровки мовленнєвого висловлювання. 5) Механізм тривалого звучання (сприйняті на слух словосполучення або фраза продовжують звучати ще деякий час після того, як звукові коливання, що донесли їх до рецептора, розчиняються в просторі). 6) Механізм розуміння окремих слів і словосполучень і прогнозування їх змісту в контексті. 7) Механізм ігнорування незнайомих слів, несуттєвих для розуміння змісту. 8) Механізм аудитивної здогадки.

Так, О.Б.Метьолкіна [15] у своїй праці виділяє такі головні механізми аудіювання: 1) механізм мовленнєвого слуху, 2) механізм осмислення слухової інформації, 3) механізм короткочасної слухової пам'яті, 4) механізм слухової уваги.

Дослідження психологічних аспектів цілісного слухового образу, виявлення закономірностей слухового сприйняття іноземного мовлення, вивчення системності психічних процесів в багатогранному та багаторівневому характері механізму привели нас до розгляду механізму слухового сприймання. В.Н.Носуленко [18] розглядає весь процес слухового сприйняття в контексті діяльності трьох основних підсистем системи психіки людини, які задіяні в процесі слухового сприйняття: в контексті *когнітивної підсистеми психіки* (виділення когнітивної функції слухового сприйняття), в контексті *комунікативної підсистеми психіки* (виділення комунікативної функції сприйняття), в контексті *регулятивної підсистеми психіки* (виділення регулятивної функції слухового сприйняття).

Слухове сприйняття як механізм аудіювання базується на слуховому аналізаторі і на власному накопиченому сенсорному досвіді [26]. Б.Ф.Ломов виділяє 3 рівні психічного відображення в процесі сприймання: сенсорно-перцептивний, представницький та рівень понятійного або вербально-логічного мислення [12].

За І.А.Зимньою механізм слухового сприймання здійснюється через «трьох-рівневу модель вербально-комунікативної функції людини або вищу інтегративну функцію психічної діяльності[9, с. 5]». *Перший рівень* – перцептивно-моторний, який включається в процесі усного вербального спілкування через слухову та артикуляційну модальність і є рівнем переходу з акустичного коду в нервовий і навпаки, з нервового коду в акустичний. *Другий рівень* працює в контексті формування думок шляхом встановлення предметно-смислових відповідностей за допомогою мовних засобів, де реалізується програма відбору потрібних вербальних знаків. *Третій рівень* – системо- утворювальний, де відбувається вищий синтез смисло-комплексів через предметно-схематичний індивідуальний код або універсальний предметний код (Н.І.Жинкін [7]) через розуміння предмету повідомлення і виявлення комунікативного змісту і намірів повідомлення (І.А.Зимня [10]).

Наступним механізмом аудіювання розглядається механізм слухової уваги, який, за П.Я.Гальперінім [4], організовує сенсорні, мнемічні та мисленнєві дії в процесі аудіювання. Цей механізм є одним з найважливіших в контексті успішності аудіо діяльності.

У процесі сприймання іноземного тексту на слух механізмом регуляції кінцевого результату виступає механізм ймовірного прогнозування, який є базисом для прогностичних вмій аудіювання. Прогнозування тексту під час слухання реалізується на двох рівнях – рівні висунування смислових гіпотез і конкретної вербальної реалізації (І.А.Зимня [10]).

У процесі прогностики тексту В.С.Мазлумян [14] називає цілу ієрархію рівнів прогнозування, де прогнозування нижчої одиниці можливе лише в контексті прогнозування зі сторони вищих одиниць. І, навпаки, одиниця нижчого рівня може здійснювати корекційний вплив на вихідну модель, де загальне рішення про сприйнятий текст можливе при наявності злиття отриманого результату сприйняття з відкоректованою моделлю-прогнозом. Загальним прогнозуванням на рівні тексту є « певне інформаційне очікування на рівні текстових компонентів моделювання смислового змісту на базі контексту і пресупозиції повідомлення [14, с. 45]».

Важливим механізмом аудіювання є механізм розуміння іншомовного мовленнєвого повідомлення у процесі аудіювання, який є внутрішнім результатом осмислення. При цьому розуміння розглядається в психології як позитивний результат процесу осмислення в акті сприймання на слух мовленнєвого повідомлення. Нерозуміння вказує на те, що процес осмислення здійснювався слухачами, але не досяг адекватної ситуації спілкування результату (І.А.Зимня [8]).

Слухаючи, аудитор здійснює складний процес його осмислення. За допомогою осмислення здійснюється смислова організація матеріалу, що сприймається [27]. Під час даного процесу відбувається збільшення окремих менш значущих за змістом частин тексту, які складають основу його смислового змісту. Аудитор встановлює смислові зв'язки між цими частинами за різними принципами і утворює більш складні смислові єдності [30].

Відтак, розуміння мовленнєвого повідомлення є неоднорідним. При цьому, поняття неоднорідності смислового сприймання може бути пов'язане з поняттями рівневої природи цього процесу. Сприймання розгортається, реалізується послідовно. Принцип послідовного розгортання процесу сприймання від загального до більш точного сприймання відображає загальний напрям людського пізнання сутності явища, як незакінченого процесу

поглиблення пізнання людиною речей, явищ, процесів.

У контексті сприйняття аудіоповідомлення слід говорити про механізм осмислення, який реалізується через «складну аналітично-синтетичну мовленнєво-мисленнєву діяльність, що трансформує послідовність мовних засобів вираження смислових відносин на метамову образних схем, які допомагають симультанізувати предметні відносини повідомлення [25, с. 91]». Ця операційна активність по перекодуванню інформаційного послання або модель внутрішньої експлікації отримала назву реконструктивної діяльності [23]. У контексті зв'язку з мнемічною діяльністю вищезгадана внутрішня психологічна робота з реконструкції повідомлення має велике значення, оскільки вона здійснюється по суті своїй операціями по виділенню, аналізу та синтезу одиниць смислового змісту в узагальнену суб'єктивно оформлену схему прослуханого тексту.

Тому операційним механізмом смислової організації слухового сприйняття є механізм перекодування, який відбувається через вербальне кодування всього процесу в слові або вербальне описання образів слухової модальності, і є системо-утворюючим фактором, об'єднуючим усі механізми відображення або формування вербального образу сприйняття в одне ціле [1].

Перекодування відбувається шляхом виділення «смислових опорних пунктів» або «смислових віх» тексту. «Смисловий опорний пункт – це певна смислова точка, в яку втиснутий увесь зміст частини, екстракт думки» [29, с. 231–232]». Смислові опорні пункти фокусують зміст, що відноситься до них. Тому вони, виступаючи, як дещо коротке, стисле, як деяка «точка», концентрують більш широкий зміст [28]. Виступаючи, як «представники більш широкого змісту», «смислові віхи» є узагальненням цього змісту. Виділяючи в запам'ятовуванні опорні пункти, ми маємо на увазі не їх самих, а саме смисл, який вони собою являють, смисл того цілого, яке ними замінюється. Виділяючи їх, ми краще

усвідомлюємо смисл тієї чи іншої частини аудіотексту. Виділяючи опорні пункти, ми практично перекодуємо матеріал [29].

Для того, щоб сенсорні сигнали потрапили в інтелект, потрібний механізм внутрішнього мовлення. У процесі аудіювання механізм внутрішнього мовлення трансформує слухові сигнали в усвідомлені вербальні знаки (Н.І.Жинкін [7]), оскільки відтворення чужих думок відбувається саме у внутрішньому мовленні.

У внутрішньому мовленні розрізняють проговорення і власне внутрішнє мовлення. Останнє є нерозчленованою фазою, поєднання свідомого і несвідомого [17]. Це пов'язано з накопиченням сенсорної інформації [13]. Внутрішнє мовлення по суті є вихідними положенням, з якого започатковується перекодування думки у зовнішнє мовлення [3].

Розвинуте внутрішнє мовлення виступає активним механізмом мислення, що надає можливість відтворювати почуте під час аудіювання. Як зазначає Б.А.Бенедиктов, «внутрішнє мовлення і процес інтеріоризації сприяють цілям екстеріоризації самого внутрішнього мовлення [2, с. 38]». Інтеоріоризація забезпечує розуміння під час сприйняття на слух мовлення, а процес екстеріоризації здійснюється через продукування внутрішнього мовлення у зовнішнє.

Наголосим, що одним з важливих мовленнєвих механізмів, які задіяні в процесі аудіювання, є механізм оперативної пам'яті. Студентській вік характеризується високим показником оперативної пам'яті [24; 32], механізм якої відіграє важливу роль у процесі аудіювання. Цей механізм утримує у свідомості слухача сприйняті слова і словосполучення протягом часу, необхідного йому для осмислення фрази чи закінченого фрагмента. Чим краще розвинена оперативна пам'ять, тим більший обсяг одиниці сприймання. Відомо, що обсяг оперативної пам'яті в середньому дорівнює 5–9 одиницям інформації. Цей обсяг визначається числом одиниць інформації, яке людина здатна точно відтворити. Через декілька десятків секунд після одноразового пред'явлення людині цієї інформації [5].

На думку І.А.Зимньої [10], важливим механізмом аудіювання є механізм довготривалої пам'яті, що зберігає в собі всі знання, отримані індивідом раніше, які використовуються в процесі комунікації. Загалом, під час сприймання іншомовного повідомлення відбувається актуалізація мовного матеріалу з довготривалої пам'яті людини. В цілому, завданням довготривалої пам'яті являється збереження певних мовних засобів, правил, лексико-граматичних схем поєднання слів, що необхідні для правильного кодування та декодування повідомлення.

Висновки. Отже, беручи до уваги той факт, що мнемічна діяльність студентів має логічну природу, тобто в основі якої лежать прийоми осмислення, раціоналізації, слід говорити про використання засобів аудіювання для її розвитку, оскільки сам процес аудіювання здійснюється за рахунок механізмів осмислення і перекодування інформації, яка сприймається.

Література:

1. Аткинсон Р. Человеческая память : система памяти и процессы управления / Р. Аткинсон, Р. Шифрин // Психология памяти. – М. : Астрель, 2008. – С. 387-407.
2. Бенедиктов Б.А. Психология овладения иностранным языком / Б.А. Бенедиктов. – Минск. : Изд-во «Выш. шк.», 1974. – 336 с.
3. Выготский Л.С. История развития высших психических функций / Л.С. Выготский // Сбор. соч. в 6-ти т. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 3. – С. 5–328.
4. Гальперин П.Я. Формирование знаний и умений на основе поэтапного формирования умственных действий / П.Я. Гальперин. – Изд-во МГУ, 1963. – 135 с.
5. Глушко М.П. Тайна за семью печатями / М.П. Глушко. – М., 2001. – 11 с.
6. Елухина Н.В. Какими должны быть тексты для чтения и тексты для аудирования? / Н.В. Елухина, Е.В. Мусницкая // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 3. – С. 28–39.
7. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации / Н.И. Жинкин. – М. : Наука, 1982. – 159 с.
8. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку / И.А. Зимняя. – М. : Русский язык, 1989. – 221 с.
9. Зимняя И.А. Вербально-коммуникативная функция в восприятии и порождении текста / И.А. Зимняя // Психологические механизмы порождения и восприятия текста : сб. науч. тр. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореца, 1985. – № 243. – С. 3–9.

10. Зимняя И.А. Психологическая характеристика понимания речевого сообщения / И.А. Зимняя ; отв. ред. Р.Г. Котов // Оптимизация речевого воздействия. – М. : Наука, 1990. – 240 с.
11. Ильюченко Р.Ю. Память хорошая, память плохая / Р.Ю. Ильюченко. – Новосибирск : Наука, Сиб. отд-ние, 1991. – 161 с.
12. Ломов Б.Ф. Вербальное кодирование в познавательных процессах / Б.В.Ломов, А.В.Беляева, В.Н.Науменко ; отв. ред. Ю.М.Забродин // Анализ признаков слухового образа. – М. : Наука, 1986. – 128 с.
13. Лурия А.Р. Внимание и память / А.Р.Лурия. – М., 1975. – 104 с.
14. Мазлумян В.С. К проблеме восприятия текста в слове / В.С.Мазлумян // Психологические механизмы порождения и восприятия текста : сб. науч. тр. – М. : МГПИИЯ им. М.Тореза, 1985. – № 243. – С. 44-54.
15. Метьолкіна О.Б. Індивідуалізоване навчання аудіювання першокласників та шляхи його здійснення / О.Б.Метьолкіна // Іноземні мови. – 1987. – № 1. – С. 63-66.
16. Мусницкая Е.В. Контроль в обучении иностранным языкам : кн. для учителя / Е.В. Мусницкая. – М. : Дом педагогики, 1996. – 192 с.
17. Найсер У. Познание и реальность / У. Найсер. – М. : Прогресс, 1981. – 230 с.
18. Носуленко В.Н. Психология слухового восприятия / В.Н. Носуленко. – М. : Наука, 1988. – 216 с.
19. Петько Л.В. Іншомовна мовна освіта в умовах євроінтеграції освітніх систем / Л.В.Петько // Матеріали Міжнародного форуму фахівців у галузі освітніх вимірювань (Київ, 1 червня 2012). – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. – С. 100–101. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7976>
20. Петько Л.В. Виховний і професійний аспекти музично-педагогічної спрямованості навчання іноземної мови студентів ВНЗ у системі музично-педагогічної освіти / Л.В.Петько // Музика та освіта : науково-метод.журнал; гол.ред. Л.М.Масол. – Київ : Педагогічна думка, 2013. – № 3. – С. 14–18. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7872>
21. Петько Л.В. Робота над піснею в курсі англійської мови як один із засобів професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ / Л.В.Петько // Іноземні мови. – 2011. – № 1 – С. 44–48. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7839>
22. Петько Л.В. Англійська мова для студентів-психологів та дефектологів. Дидактичний матеріал для практичних занять та самостійної роботи студентів з іноземної мови зі спеціальностей: 6.010105 «Корекційна освіта (за нозологіями)», 6.030102 «Психологія», 6.030103 «Практична психологія»: навч. посібник для студентів, магістрантів, аспірантів. – К. : Талком, 2015. – 160 с.
23. Платон. Собр. соч.: в 3 т. / под ред. А.Ф.Лосева, В.Ф.Асмуса. – М., 1970. – Т. 2. – 611 с.
24. Штерн В. Дифференциальная психология и ее методические основы / В. Штерн. – М. : Наука, 1998. – 335 с.
25. Юртайкин В.В. Формирование операционального компонента деятельности по восприятию иноязычного текста / В.В.Юртайкин, А.П.Бобырева // Психологические механизмы порождения и восприятия текста : сб. науч. тр. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1985. – № 243. – 188 с.
26. Atkinson R.C., Shiffrin R.M. Human memory : A proposed system and its control processes / R.C. Atkinson, R.M. Shiffrin. // Spence K.W., Spence J.T. (Eds.). The psychology of learning and motivation. – New York, 1968. – Vol. 2.
27. Bentov Itzhak Stalking the Wild Pendulun. – New York: Dutton, 1977 and London: Wild wood House, 1978. – p. 11–14.
28. Guthrie E. The psychology of learning / E. Guthrie. – N.Y., 1935.
29. Hull C. Essentials of behavior / C. Hull. – N.Y., 1951.
30. Riegel, K.(1984). Chapter in M.L.Commons, F.A.Richards, and C.Armon (Eds.), Beyond formal operations: Late adolescence and adult cognitive development. – New York. Praeger.
31. Vernon Gregg. Human Memory. – London: Methuen, 1975, P. 50.
32. Жовнірук А.І. Психологічні особливості розвитку пам'яті особистості пізнього юнацького віку / А.І. Жовнірук // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький дер. пед. ун-т імені Григорія Сковороди» : наук.-теор. зб. – Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельницький дер. пед. ун-т імені Григорія Сковороди, 2008. – №16. – С. 69–71.